

Милан Трипковић
Филозофски факултет
Нови Сад

UDK: 316. 32: 316.334.52
Оригиналан научни рад
Примљен: 9. 06. 2002.

РЕГИОНАЛИЗАЦИЈА И МУЛТИКУЛТУРАЛНОСТ У СОЦИОЛОШКОЈ ПЕРСПЕКТИВИ

Овај рад представља покушај да се актуелни, а донекле и контроверзни, проблеми регионализације и мултикултуралности размотре повезано, стављањем у једну општију социолошку перспективу, а потом пропитају на конкретном примеру актуелног положаја Војводине и нарастајућих захтева за демократизацијом, дерегулацијом и децентрализацијом Србије. Полазећи од тога да регионализација и мултикултуралност сами по себи ништа не решавају, уколико се они не ставе у контекст кризе модернитета, која отвара простор за изградњу једног битно другачијег плуралистичког друштва од оног које данас познајемо, аутор истиче да се регионализација уопште, па тиме и у Србији, показује као рационалан избор само ако је један од момената у процесу заснивања тог новог плуралистичког друштва, које доприноси отварања и развоју а не затварању и стагнацији или назадовању, које елиминше или ублажава старе конфликте и спречава настајање нових, које одстрањује штетне последице круте централизације а не призива ништа мање штетне последице неразумне фрагментације, које охрабрује тежње за самосталношћу делова а не оспорава интеграцију на нивоу целине нити одбацује солидарност, које максимално уважава различитости а не угрожава друштвено јединство.

Кључне речи: Регионализација, Мултикултуралност, Демократизација, Децентрализација, Деререгулација, Србија, Војводина

Полазна претпоставка овог рада јесте да се данас актуелни и међусобно тесно повезани, а у великој мери и контроверзни, проблеми регионализације и мултикултуралности морају ставити у једну општију социолошку перспективу трагања за одговорима на питање како ускладити снажну потребу модерних друштава за хомогеношћу са исто тако јаком и легитимном њиховом потребом за хетерогеношћу. Као што је познато, то је једно од првих и основних питања које је социологија себи поставила. Код Сен Симона и Огиста Конта се то, рецимо, показује као тежња за помирењем "поретка" и "напретка", односно као захтев за поновном изградњом друштвене сагласности (*consensus social*) у условима када већ и сама подела рада нужно води до интелектуалног, моралног и материјалног диференцирања друштва. Код Спенсера, то је дефинисано основним законом еволуције, који се првенствено показује као прелаз из неодређене и некохерентне хомогености у одређену, кохерентну и координисану хетерогеност. Код Диркема, овај проблем се концентрише у питању смисла успона индивидуализма у модерном друштву, при чему се његово ширење

посматра као нормалан израз друштвене трансформације која би требало да доведе до новог типа солидарности у друштву, итд.

Обнова интересовања за ову проблематику у том смислу не само што има дугу социолошку традицију, већ се у основи заснива на истим принципима и има истоветан смисао: *уважити, исказати и подстицати старе и нове елементе и чиниоце друштвене хетерогености – између осталог и кроз трагање за регионалним идентитетом и мултикултуралним посебностима – а не угрозити хомогеност, која се сада само непрекидно пропитује и редефинише на новим основама*. Другим речима, преуређење друштва, које у извесним својим аспектима постаје све хетерогеније (принцип конкуренције и сукоба) а у другим све хомогеније (принцип сарадње и солидарности), требало би да има за циљ успостављање једног новог типа интеграције, како на интрадруштвеном тако и на интердруштвеном плану.

Битно је, дакле, напоменути да регионализација као процес, коју треба јасно разликовати од регионализма као идеологије, једнако као и мултикултуралност, која није исто што и мултикултурализам, сами по себи ништа не решавају уколико се они не ставе у контекст других глобалних процеса, означених доста неодређено појмом "глобализације", као и опште кризе модернитета, која отвара простор за изградњу једног битно другачијег плуралистичког друштва од оног које данас познајемо, али и за неке друге могућности које и постојећи ниво плуралитета могу да доведу у питање.

При том је појам "региона" недовољно јасно дефинисан и прилично растегљив, како у квантитативном, тако и у квалитативном смислу. Под њим се може подразумевати не само нека ужа или шира територијална јединица унутар једне државе која има већу или мању самосталност (интра-регион), него и чвршћа или лабавија целина која обухвата делове две или више држава (интер-регион), па чак и више држава, као што је, на пример случај с "регионом југо-источне Европе" (транс-регион). Оно што је битно јесте да су региони у свим тим случајевима "природне" а не "вештачке творевине, што значи да представљају *засебну, спонтано насталу и релативно хомогену географску, историјску, економску и социо-културну целину, која њеним становницима омогућава да на квалитетнији начин остваре заједничке потребе, вредности и интересе, односно да успешније и пуније исказу свој специфични регионални идентитет*.

На основу тога, могли би се издвојити неки основни критеријуми и показатељи "добре" или "пожељне" регионализације, као што су: (1) да се она заснива на специфичним заједничким обележјима формираним мање-више спонтано у дужем временском периоду; (2) да доприноси отварању а не затварању властитог региона, других територијалних јединица, целог друштва и његовог ужег и ширег спољашњег окружења; (3) да је она у функцији развоја друштва и подизања квалитета људског живота, како региона тако и ширих целина којима он припада и са којима је повезан; (4) да се њоме гасе, смањују или ублажавају постојећи друштвени сукоби и предупредује настајање нових; (5) да она успоставља праву меру између нужне централизације и пожељне

децентрализације; (6) да се њоме дају већа овлашћења регионалним јединицама али и повећава одговорност за сопствени развој као и за развој целине друштва, итд.

Инсистирање на регионалним посебностима је оправдано само ако то регионално садржи у себи и сва битна обележја универзалног: то је заправо опште и универзално које је пропуштено кроз призму посебног и појединачног и на тај начин оплемењено и трансформисано. Специфичности регионалног нису никакав изговор да се иде испод или мимо највишег достигнутог нивоа универзалног. Другим речима, захтеви за регионализацијом су оправдани и региони могу да буду формиран само ако задовољавају критеријуме универзалног: *природни су а не вештачки, засновани су на складној усаглашености плуралистичких а не монистичких обележја, доприносе отварању и развоју а не затварању и стагнацији или назадовању, елиминишу или ублажавају конфликте а не оживљавају старе и стварају погодне тле за настанак нових, стимулишу самосталност а не укидају солидарност и сл. Само под претпоставком да су испуњени поменути услови, процес регионализације би се показао као рационалан избор и важан корак у преуређењу друштва на новим основама чиме би се обезбедио виши степен интеграције, не само унутар једног друштва него и између различитих друштава.*

Процес регионализације у том смислу треба посматрати као део ширег круга питања везаних за трансформацију вертикалног виђења и уређења друштвеног простора, које би требало да буде допуњено и измењено његовим хоризонталним виђењем. За разлику од првог, у коме је кључни однос, па самим тим и основна супротност, *врх-подножје*, у другом је то однос *центар-периерија*. Исправо решење овог проблема састојало би се, дакле, у проналажењу оптималне тачке укрштања ове две координате, што није нимало лако постићи, али је са становишта даљег развоја друштва свакако неизбежно. Оно што је неспорно јесте да у свему томе процес регионализације има важну улогу.

Код регионализације се значи ради о пажљиво избалансираној подели власти, како у њеној вертикалној димензији (централна, регионална, локална), тако и у њеној хоризонталној равни (законодавна, судска, извршна). Тиме се обезбеђује складна плурализација власти, наравно под условом да се има посла са демократским друштвом. Међутим, ако је друштво недемократско или недовољно демократско, онда све добија другачији изглед и смисао, те се мора тумачити на сасвим другачији начин.

Може се онда рећи да постоји једна социолошки утемељена правилност, која се укратко може исказати на следећи начин: што је једно друштво мање демократско, хетерогеније, дезинтегрисаније и централизоване, у њему ће захтеви за регионализацијом бити израженији, а исход таквих захтева неизвеснији, са великим изгледима да се они претворе у регионализам, као идеологију локалних елита, чиме се суштина система мења мало или нимало, већ се он само привидно демократизује и децентрализује, будући да основни механизми

његовог функционисања остају истоветни - само сада на регионалном, а не на централном нивоу.

Другим речима, што се централна власт једног недовољно демократског, веома хетерогеног, у великој мери дезинтегрисаног, претерано централизованог, изразито неразвијеног и прилично запуштеног друштва, као што је наше, више опире захтевима за његовим преуређењем на новим принципима, а што, између осталог, подразумева и успостављање баланса између центра и периферије (и то на свим нивоима и у свим сегментима), то су изгледи за радикализацију питања регионализације већи. Тиме се истовремено – да се још једном то подвуче – стварају погодни услови да се разумна регионализација претвори у ирационални регионализам, те да тако тврда одбрана средишње власти, која се формирала под изговором чврсте одбране "државног јединства и суверенитета", заврши битним угрожавањем тог истог "суверенитета" и мање-више насилним разбијањем или крајњим разводњавањем државног јединства, уз већ виђену интернационализацију тих питања и бројне погубне последице за развој друштва. А да се и не говори о заустављању ионако крхких демократских процеса и трајнијем конзервирању постојећег неповољног стања, чиме би се, већ сада упадљиво заостајање, још и увећало, без реалнијих изгледа да се оно, у догледно време, отклони или барем ублажи.

Иако би регионализација у том смислу требало да буде првенствено проблем рационалније организације државе и друштва, она се у нашим актуелним (не)приликама, на жалост, показује као изразито политичко или можда чак и политикантско питање. Другим речима, пошто наше друштво није демократско, то захтеви за регионализацијом, једнако као и отпори и супротстављања тим захтевима, у основи добијају карактер борбе за власт између централних и регионалних елита, као и унутар њих самих, па се онда морају тумачити и у том кључу.

Доде ли се томе периферијски карактер целог овог простора, који је (пре)дуго времена био дословно у карантину, и добиће се сви битнији разлози за уздржаност и сумњу да је регионализацију данас и овде могуће ваљано осмислити, а поготово практично реализовати. Проблем се додатно компликује и тиме што не постоји универзално прихватљив и свуда подједнако применљив модел рационалне (де)централизације друштва и државе.

Када је реч о Србији, отпор децентрализацији се првенствено показује као грчевита борба за очување ауторитарне власти, која овде има дугу традицију и није везана само за период владавине Слободана Милошевића; док се захтеви за децентрализацијом претежно исказују као тежња да се нешто од те ауторитарне власти зграби и сачува за себе, тако што ће се само спустити за једну или две степенице ниже, тј. на регионални и локални ниво. У оба случаја (де)централизација се показује као важан улог у борби политичких и економских елита за (пре)расподелу (и даље ауторитарне) власти.

Један од исхода би могао да буде и модел раздробљене или расуте државе, у којој сваки осамостаљени део носи у себи склоност и способност за пре-

живљавање старих структура и политичких модела у новим условима, односно реална опасност саморепродукције неког од облика ауторитарности. На тој основи могу се јавити (већ се јављају!) и разни предмодерни облици организације друштвеног живота и одговарајући обрасци понашања, мишљења и деловања, као што су патримонијализам, фамилијаризам, клијентизам, провинцијализам, локализам и сл., који могу бити погубни за све сфере, како јавног тако и приватног живота.

Стога, руководећи се претпоставком да у "добром друштву" (Галбрајт) одлуке "треба да се доносе у зависности од друштвених и економских предности које доноси понуђено решење", односно да се у њему "јавна политика и деловање не подређују идеологији, тј. доктрини или одређеном учењу" (Galbraith, 2001: 23-24), добра регионализација би била она која би, у садејству с другим процесима – а пре свега са демократизацијом и општим развојем друштва - обезбедила отклањање уских грла у постојећим односима и процесима. Ово, између осталог, значи да би она морала да допринесе бољој интеграцији и већој хомогенизацији друштва, уз афирмацију и поштовање различитости, те преузимање и развој свих тековина развијених грађанских друштава, првенствено у облику грађанских права (право на статус грађанина), политичких права (што укључује и ефикасну контролу државне власти) и економских, односно социјалних права, којима се нивелише различита и неједнака позиција у економско-социјалној сфери друштва (Smit, 2001: 176-177).

Добро конципирана и пажљиво изведена регионализација требало би да повећа а не да смањи социјалну кохезију. Истовремено, она би требало да побољша друштвену координацију и да заснује и изграђује нове облике друштвене солидарности. Ово је од посебне важности за Србију која се суочава с неколико суштинских и судбинских контроверзи, ако не и апорија:

1. Она није довршила модернизацију, а мора да се ухвати у коштац с проблемима које намеће "постмодерна", као што су управо питања мултикултуралности и регионализације;

2. Она се још није отарасила комунистичког наслеђа, а мора убрзано да изграђује грађанско друштво, према највишим његовим стандардима које прописује Европска унија;

3. Она нема јасно дефинисан државни статус, посебно у односу на Косово и према Црној Гори, а мора да функционише на принципима "нормалне" модерне државе;

4. Она није учврстила државно јединство на целој својој територији, а већ мора да одговори на захтеве за његовим далеко флексибилнијим тумачењима и нужним преиначењима;

5. Она није довољно демократизована на елементарном нивоу, а мора да размишља о вишим нивоима демократије;

6. Она још нема изграђене институције и ваљан и применљив регулативни систем, а већ мора да увиђа неопходност дерегулације и да спроводи политику вишестепеног и еластичног функционисања институција, итд.

Таквом регионализацијом би се, између осталог, предупредиле и негативне тенденције повлачења и затварања унутар скучених граница локалног и мањинског простора, које нису ништа мање штетне од више-мање насилно наметнуте круте централизације, засноване на фаворизовању монокултурног модела, испод којег се по правилу скривају парцијални интереси привилегованих елита смештених у центру друштвеног простора, који није тешко идентификовати.

Стога, када је реч о регионализацији у Србији, она се овде посматра првенствено у функцији трансформације једног ауторитарног и затвореног друштва у демократско и отворено. Регионализација је у том смислу тесно повезана са захтевима за демократизацијом, децентрализацијом и дерегулацијом, а исто тако и са тражењем нових путева и адекватнијих облика интеграције, кроз које би се боље исказале регионалне специфичности, чиме би се истовремено обезбедило преузимање веће одговорности за функционисање ужих заједница и унапређење укупног квалитета живота у њима, као и у глобалном друштву.

Овако схваћена регионализација би се јасно разликовала не само од пређашњег крутог и нерационалног централизма, који још траје, већ и од нарастајућег агресивног регионализма, као облика егоистичког партикуларизма и скученог провинцијализма, чије би последице могле да буду једнако погубне: уместо да доприноси разградњи ауторитарних и традиционалистичких структура, регионализам као особена идеологија би поспешивао њихов привидни преображај и омогућио њихово преживљавање, само на нешто нижем нивоу и донекле другачијим основама, чиме би се конзервирало постојеће неповољно стање и спутавао друштвени развој.

Добро промишљена и правилно спроведена регионализација, која избегава замке централизма и регионализма, показала би се тако као један од битних механизма којима се поспешује прелаз са криминализованог, елитизованог и политизованог ауторитарног система на здрав тржишни плуралистичко-демократски модел, што ће свакако бити изузетно тежак и крајње неизвесан процес, у којем ће, између осталог, остваривање добре интеракције између формалних (закони, уредбе и сл.) и неформалних (традиција, обичаји, навике) чинилаца трансформације бити од изузетне важности.

А управо у том делу правилно схваћен проблем мултикултуралности и регионализације може бити пресудан. Ово тим пре ако се зна да оно што је овде названо "неформалним чиниоцима" или, још општије, специфичним социокултурним контекстом, показује тенденцију да се много спорије и теже мења од "формалних", да је мање видљиво од њих и да баш стога може да се појави као важан, а недовољно запажен и уважен, ограничавајући моменат друштвеног развоја. У том смислу се може рећи да оно "неформално" – исказано у нашем случају кроз мултикултурално и регионално – не само што даје легитимитет "формалном", већ одређује и стварне могућности и домете његове примене, поготово у Војводини, као једној изразито мултикултурној средини.

Као што је раније напоменуто, питање мултикултуралности тесно је повезано са кризом државе-нације, која је, између осталог, довела и до културне

фрагментације, отварајући проблем заједничког живљења у разликама. Тај проблем је у правом смислу отворен онда кад су захтеви за признавањем разноврсних културних посебности изашли из приватне сфере и ушли у јавну сферу, односно у политички живот и институције од јавног значаја. Пратећи тај тренд, могло би се рећи да је јединство у хетерогеностима оно што би требало да карактерише савремена демократска друштва, при чему се хетерогености непрекидно умножавају и усложњавају, смештајући се претежно у културну, подкултурну или контракултурну сферу, са све упадљивијим и све отворенијим политичким импликацијама.

Наиме, модерно друштво се конституисало обележавајући и пратећи једну важну демаркациону линију између јавне и приватне сфере. То је подразумевало и поделу између простора политичког и личног живота, између света мушкараца и света жена, између рада и породице, између колектива и појединца, итд. С нарастањем мултикултуралних тенденција и захтева, та подела је доведена у питање. Она није укинута, али се тражи да буде редефинисана (Wieviorka, 1997: 21-22).

Многе појаве и процеси допринели су томе: од радикалне студентске побуне шездесетих година, усмерене против основних вредности западних друштава, преко масовне економске имиграције радника врло хетерогене етничке припадности у најразвијенија европска друштва – чиме је нарочито заострено питање односа мањине и већине, те истакнут проблем културних разлика – до феминистичке критике односа полова и свих оних покрета који су обзанилили захтев за равноправношћу и признавање "права на различитост". Због тога су многи почели да се питају није ли, после грађанских, политичких, економских, социјалних и културних права, време да се размишља и о мултикултурним правима (Wieviorka, 1997: 52).

Међутим, проблем није нимало једноставан, као што се можда на први поглед чини, будући да се њиме отвара питање редефинисања и међусобног усклађивања неких основних принципа на којима почивају модерна демократска друштва – слобода, једнакост, правичност и др. – па се стога не ретко говори и о "политичким контрадикцијама мултикултурализма" (Wieviorka, 1997: 61-82). У том смислу, указује се на четири велике расправе, у којима се једна насупрот друге постављају и пропитују једнакост и правичност (*l'equite*), једнакост и разлика, слобода и разлика, слобода и правичност.

Суштина спора своди се на могућност различитог виђења тензија које би могле да се створе између ових темељних принципа, као и на различите процене потребе и могућности њиховог усклађивања. Тако, на пример, у првом случају (једнакост наспрам правичности) указује се на чињеницу да, у својој класичној формулацији, једнакост ставља нагласак на заједничке елементе апстрактних индивидуа, а не на њихове разлике, односно њихове колективне посебности. Насупрот томе, правичност подразумева вођење једне умешне политике уважавања културних специфичности појединаца и друштвених група, која се заснива на идеји њиховог различитог третмана у односу на друге (као, рецимо, у случају

тзв. "позитивне дискриминације"). Док начело једнакости претпоставља да је друштво једно и да држава мора да интервенише на универзалистички начин да би ојачала своје јединство и да би гарантовала постојаност моралних вредности (ако интервенише другачије него у стриктно универзалистичком смислу држава уводи дискриминацију); догле правичност претпоставља да се једнакост права схвата у функцији партикуларне ситуације, што значи да се више не примењује исти принцип на све, односно да су принципи истоветни за све, већ да се увек мора водити рачуна о конкретним персоналним околностима. Тако ова два друштвена принципа улазе у конкуренцију, ако не и у сукоб. За први (једнакост) смањење неједнакости остварује се давањем социјалних права појединцима, док се други (правичност) креће узводно од социјалних права, захтевајући различит третман за неке појединце или друштвене групе у функцији њихових индивидуалних карактеристика (Wieviorka, 1997: 70).

Ништа мања тензија није ни између једнакости и разлике, будући да једнакост почива на универзалистичком темељу, а разлика на индивидуалистичком. Због тога се брига за социјалну интеграцију, која је заснована на принципу једнакости, тешко усаглашава с исказивањем и уважавањем разлика. Постављена на универзалистичким правима, једнакост игнорише, на овај или онај начин, разлике између појединаца, посматрајући различите личности као еквивалентне. Тако она омогућава, често преко конфликтне динамике између различитих група, стварање духа солидарности, што се остварује помоћу политичког језика који је брижљиво универзалистички. С друге стране, принцип разлике, по својој природи, има партикуларистичка обележја: посебним идентитетима се нужно придаје аутономни карактер, који не води довољно рачуна о тоталитету, а да при том појединци, као њихови носиоци, престају да буду субјекти, пошто се прелази преко њихових међусобних разлика и намеће се један заједнички идентитарни оквир свим члановима одређене социјалне категорије, која се тиме претвара у својеврсни социјални тип, изграђен, не ретко, са значајним примесима стереотипа.

Проблем се додатно компликује тиме што се и два темељна принципа мултикултуралности – правичност и разлика – не налазе увек у хармонији. Споља гледано, ништа не супротставља принцип правичности, који одговара потреби да се умешније подеси јавна политика; и принцип разлике, који је повезан са потребом да се води рачуна о специфичностима различитих мањинских група. Међутим, имајући у виду појављивање све нових и нових идентитарних захтева, са снажним реактивним обележјима – при чему се један идентитет обично утврђује у експлицитној супротности према другом идентитету, по принципу бинарне опозиције, у којој би једна страна бинарног пара требало да има примат док се друга, на овај или онај начин, негира – може се говорити не само о тешкоћама усклађивања ова два начела (правичности и разлике) него и о правој "идентитарној драми" мањина, односно о "мултикултуралној утопији", будући да мањине тешко да могу постати универзални субјекти модернитета, тако да су оне у демократији принуђене да и даље егзистирају на реактиван

начин или да прихвате своје идентитарно растварање. У извесним случајевима, може се чак десити да оно што актери стекну у правичности изгубе у разлици. Било како било, чињеница да разлике готово увек постоје и као тензије налази се у корену доста широког и прилично снажног одбацивања на њима заснованих идентитарних захтева.

Но, независно од тога, мултикултуралност данас покреће велики број занимљивих питања, као што су: проблем артикулисања, заштите и даљег развијања достигнутих фундаменталних права свих грађана, уз поштовање њихових међусобних разлика; питање препознавања и уважавања постојећих и настајућих различитости, што укључује и одбрану од било какве присиле или манипулације у погледу прихватања културних вредности које заступају институције од јавног значаја; проблем адекватне заштите права свих мањина и афирмисање њихове улоге у већинском окружењу, итд. Суштина питања мултикултуралности сагледава се, дакле, у оквиру једног комплексног и динамичног система односа, у којем једну његову раван чини заштита фундаменталних права појединаца као људских бића, а другу препознавање особених потреба специфичних друштвено-културних колективитета, насталих на врло различитим основама, кроз које су исказане неке њихове друштвено релевантне посебности, при чему се индивидуалитет чланова тих колективитета не сме ни на који начин потиснути или угрозити (Taylor, 2001: 19-23). Ради се очигледно о врло сложенем и не тако лако решивом проблему.

У сваком случају, оно што чини подлогу захтевима за признавањем различитости јесте развој модерног појма идентитета, у који је уткан принцип универзалне једнакости. Проблем је, међутим, у томе што се не само "једнакост" може тумачити на различите начине (она, на пример, за неке значи само једнака грађанска и политичка права, док се за друге протеже и на социо-економску сферу); већ што се из тог принципа могу извући готово дијаметрално супротне консеквенце. Наиме, принцип поштовања једнакости за једне може да значи непризнавање било каквих разлика и третирање свих на подједнак начин; док би за друге овај принцип био основ не само за препознавање и признавање разлика, већ и за њихово фаворизовање (Taylor, 2001: 62-63). У првом случају, може се радити о монокултурном хегемонизму, који је потпуно неосетљив на разлике и који, под изговором једнообразног поштовања универзалних права, штити заправо доминантну културу и привилеговане друштвене скупине као њене носиоце и браниоце. У другом случају, могло би се говорити о радикалном партикуларизму, који, под изговором афирмације разлика, смера разбијању или фрагментацији друштвене интеграције, заговарајући мултикултурализам као идеологију која одговара уским слојевима контра-елита насталих из пренаглашавања разлика, у оквиру одговарајућих мањинских покрета, и остваривања парцијалних интереса који су из тога произашли. Тако се оправдана борба за једнакост оних "различитих" и депривилегованих може лако претворити само у идеологизовану борбу њихових елита за (пре)распodelу друштвене моћи.

Проблем је утолико већи што постоји више могућих основа за препознавање и потврђивање посебних идентитета (полни, расни, добни, етнички, класно-слојни, територијални, професионални, итд.), па се онда поставља питање како све те идентитете на кохерентан начин увезати или ускладити; односно, да ли неком од њих дати предност (и ако да, како и зашто), те које су консеквенце једног таквог избора - под условом да је он уопште слободан, јер се може десити, а то се и дешава, да постоји снажан притисак социјалне околине да се појединци више или мање присилно идентификују са оним са чиме се можда интимно не слажу (нпр. с етничким а не с полним обележјима).

Оно што је сигурно јесте да захтеви за признавањем мултикултуралности доводе у питање постојећи распоред друштвених снага и устаљене привилеговане позиције у систему друштвене моћи појединаца и друштвених група. Отуда не чуди реакција жустрог одбијања таквих захтева или, још чешће, њиховог декларативног прихватања у облику друштвено пожељног ритуализма (исказаног, рецимо, као "политичка коректност"), чиме се спречава њихов дубљи продор у фундаментално подручје односа моћи, односно чиме се ти захтеви практично и даље држе у нешто проширенијој сфери приватног. Може се, дакле, рећи да је још увек најчешћа реакција на различите мултикултуралне захтеве њихово вербално прихватање, али и пажљиво каналисање у мање ризична подручја и манифестације друштвеног живота, чиме се оснажује демократски имиџ а не угрожавају "проверени" механизми на којима функционишу савремени друштвени системи. Оваква обазрива оријентација може се делимично разумети и оправдати нејасном или понекад чак и контрадикторном природом мултикултуралних тежњи и захтева у садашњем тренутку, мада се саме тенденције ка мултикултуралности и редефинисању положаја и улоге разнородних мањина у савременим друштвима морају најозбиљније схватити и најдубље промишљати.

Развој демократских институција и стварање укупне либералне атмосфере у најразвијенијим друштвима свакако поспешују и афирмишу мултикултурне захтеве: мањине све слободније и отвореније истичу своје специфичности, све уверљивије скрећу пажњу на себе и све успешније се уче да користе демократске механизме и процедуре за остваривање својих посебних права; док се већина, са све мање отпора и неразумевања или погрешног разумевања, привикава на то да је мултикултуралност не само нешто објективно дато и у том смислу посве "нормално", него и пожељно са становишта јачања демократских потенцијала, обогаћивања друштвеног живота и обезбеђивања уравнотеженијег и бржег развоја друштва.

У том смислу, свакако су тачне оцене да мултикултуралне дискусије представљају симптом надлазеће кризе постојећег или израз болног прилагођавања – и то не без лутања и отпора – једном битно другачијем, плуралистичком друштву; односно, да нам мултикултуралност упућује један истински цивилизацијски изазов (Semprini, 1999: 142). Успешан одговор на тај изазов биће само онај који избегава крајности, било монокултурализма или мултикул-

турализма, односно који трага за оним решењима која подједнако задовољавају и универзалистичке и индивидуалистичке принципе, то јест, која уважавају хетерогеност а не угрожавају хомогеност савремених друштава.

Што се тиче Војводине, њена специфична мултикултурална ситуација произашла је из једног сложеног историјског процеса, у чијој основи стоје миграције ратовања, присаједињења и ослобађања. Реч је о једном особеном сплету историјских, економских, политичких, културних и етничких околности и чинилаца, који се не могу свести на један доминантни фактор, већ се морају посматрати у својој комплексној синтези. Решења за такве специфичности обично се траже у економској и политичко-административној аутономији, која се додуше различито схвата и тумачи, али ретко кад сасвим оспорава или одбацује. Унутар тако схваћене аутономије, посебно место заузима питање националних мањина, чији се положај углавном сагледава и настоји да реши у културолошком кључу, односно у оквиру специфичне примене универзалног корпуса људских права на једну особену мултикултурну ситуацију.

Овде се полази од тога да би, за разлику од доминантне већине, која је по дефиницији "привилегована", националне мањине требало да уживају неку врсту двоструких или двостепених права, произашлих из самог мањинског статуса: оне би требало да уживају све благодети универзалних грађанских, политичких и економско-социјалних права, као и већина; а да истовремено остварују и нека додатна права, произашла из њихових (мулти)културних посебности. За узврат, мањине би требало да имају улогу важног гаранта стабилности Војводине, Србије и Југославије – нарочито са становишта њиховог односа са суседима, будући да се тако, с једне стране, осигурава повезивање на ширим просторима, а, с друге, учвршћује принцип непроменљивости државних граница, као један од најважнијих елемената стабилности овог изузетно хетерогеног и ровитог (транс)региона.

У свему томе пресудна је улога најважнијих друштвених актера, при чему они нипошто не смеју бити сведени на политичке актере, већ се овде морају укључити и сви остали релевантни чиниоци цивилног друштва. При том се унапред мора рачунати са тим да ће њихово виђење ове проблематике, па и укупног јавног простора, бити веома разнолико, те да ће добра решења бити само она која, барем у подједнакој мери, уважавају и исказују разлике и сличности. Другим речима, критеријуми исправности захтева за регионализацијом и мултикултуралношћу биће исти они који су раније истакнути, а пре свега да ли они подстичу или спутавају развој, како Војводине и сваког њеног дела понаособ, тако и Србије, региона југо-источне Европе, па и Европе у целини.

ЛИТЕРАТУРА:

- Burdije, P. (1999), *Signalna svetla*, Beograd, Zavod za užbenike i nastavna sredstva.
Dženkins, R. (2001), *Etnicitet u novom ključu*, Beograd, Biblioteka XX vek i Čigoja štampa.
Galbraith, J.K. (2001), *Dobro društvo*, Beograd, Grmeč - Privredni pregled.
Semprini, A. (1999), *Multikulturalizam*, Beograd, Clio.
Smit, D. (2001), *Uspon istorijske sociologije*, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
Taylor, Ch. (2001), *Multiculturalisme*, Paris, Flammarion.
Wiewiorka, M. (1997), *Une societe fragmentee?*, Paris, La Decouverte.

Milan Tripković
Faculty Philosophy
Novi Sad

Summary

**REGIONALIZATION AND MULTICULTURALITY
IN SOCIOLOGICAL PERSPECTIVE**

This paper is an attempt to deal with current and also controversial problems of regionalization and multiculturalism together, by putting them in a broader sociological perspective, and then questioning them on the example of the current position of Vojvodina and growing demands for democratization, deregulation and decentralization of Serbia.

Starting with a question how to harmonize very strong need of modern societies for homogenization with the equally strong and legitimate need for heterogeneity, which was one of the first and basic questions that sociology posed to itself, the author points out that regionalization and multiculturalism solve nothing by themselves alone, if they are not put in the context of the crisis of modernity, which opens space for constructing essentially different pluralistic society.

Process of regionalization in general, and in Serbia particularly, appears as a rational choice only if it goes together with already mentioned processes of democratization, deregulation and decentralization, which should provide relatively fast transformation of old structures through development of the new ones. In other words, regionalization must be looked upon as one of the moments of the process of foundation of new pluralistic society, which contributes to opening and development, and not to closing, stagnation or regress, which eliminates or alleviates old conflicts and prevents creation of the new ones, which eliminates harmful consequences of stiff centralization and at the same time does not call for equally harmful unreasonable fragmentation, which encourages demands for autonomy of parts and at the same time does not prevent integration and solidarity, which respects differences and does not endanger the social unity.

Key words: regionalization, multiculturalism, democratization, decentralization, deregulation, Serbia, Vojvodina.